

بهترین گنجینه

مصلح الدین سعدی شیرازی

گزینش: دکتر سید علی موسوی گرمارودی

فهرست

مقدمه / ۹

به‌گزین گلستان / ۱۳

باب اول: در سیرت پادشاهان / ۳۳

باب دوم: در اخلاق درویشان / ۳۹

باب سوم: در فضیلت قناعت / ۵۵

باب چهارم: در فواید خاموشی / ۶۳

باب پنجم: در عشق و جوانی / ۶۷

باب ششم: در ضعف و پیری / ۷۵

باب هفتم: در تأثیر تربیت / ۷۹

باب هشتم: در آداب صحبت / ۹۵

پی‌نگاشت / ۱۰۱

نمایه / ۱۱۳

مقدمه

بیشتر پژوهشگران بر این باورند که بیشترین و درخشان‌ترین دوره‌های طلوع و ظهور گنجینه‌های فرهنگی ما، در شعر و نثر و سایر موارث فرهنگی، از قرن چهارم تا پایان قرن نهم هجری قمری است.

نیز همگان می‌دانند بیشتر مردم روزگار ما به‌ویژه جوانان، از این گنجینه بی‌مانند، کمتر آگاهند. برخی از عوامل این ناآگاهی و ناآشنایی، مشکل زبان و بیان اغلب این آثار است. بنابراین باید از این گنجینه‌ها، آن بخش‌هایی را برگزید که آسان‌یاب‌تر است. پدیدآورندگان یعنی مصنفان و مؤلفان این آثار، خود در زمان آفرینش آن‌ها، بر آن بوده‌اند که اغلب افکار و اندیشه‌های خود را در لباس داستان بیان کنند.

اگر مولانا جلال‌الدین بلخی، دریای بی‌کرانه مثنوی معنوی را در لباس حکایت و تمثیل بیان کرده، از همین روست. تنها نه مثنوی، که تقریباً بیشتر شاهکارها و آثار برجسته شعر و نثر ما، سرشار از تمثیل و داستان و حکایت است. در برخی از این آثار چون همین مثنوی مولانا، حرکت از عمق به سطح است؛ یعنی سعی شده مسائل

عمیق عرفانی در لباس داستان بیان شود تا همگان دریابند.
در دسته‌ای دیگر چون شاهنامه فردوسی، برعکس، حرکت از سطح به عمق است؛ یعنی رستم، یلی بود در سیستان، مانند همه پهلوانانی که در قصه‌های فولکلوریک ما وجود دارد. این حکیم فردوسی است که او را رستم داستان خود کرده و به آن عمق بخشیده است.

حکیم بزرگوار فردوسی در آغاز شاهنامه، تصریح دارد بر این که اغلب این داستان‌های به ظاهر ساده، حاوی پیام‌های ژرفند:

تو این را دروغ و فسانه مدان

به یکسان روشنِ زمانه مدان

از آن هرچه اندر خورد با خرد

دگر بر ره زمر، معنا برد

مثلاً در داستان جنگ رستم و اکوان دیو، در واقع اکوان دیو، دیو نفس است و رستم در جنگ با او شکست می‌خورد و دیو او را فرا می‌برد و می‌خواهد از بلندی فرو افکند و نابود کند؛ پس از رستم می‌پرسد که او را به کجا بیفکند، به خشکی یا به دریا؟ و رستم که می‌داند در جنگ با دیو نفس، تنها راه نجات، عمل به خلاف خواسته این دیو است، می‌گوید مرا به خشکی بیفکن و دیو وارونه کار، او را به دریا می‌افکند و رستم با شنا نجات می‌یابد.

چنان که گفتیم نه تنها مثنوی معنوی مولانا و شاهنامه فردوسی، بلکه تمام آثار برجسته نظم و نثر ما، سرشار از تمثیل و داستان و حکایت است، زیرا طبع و مزاج آدمی، داستان و حکایت را دوست دارد.

حکایت بر مزاج مستمع گوی

اگر خواهی که دارد با تو میلی

سنایی هم فرموده است:

دوست خواهی که تا بماند دوست
آن سخن گو که طبع و عادتِ اوست

کتاب حاضر هشتمین کوشش است برای این که برخی از برجسته‌ترین آثار نثر و نظم گذشته را برگزینیم و آن‌ها را درخور حوصله همگان از اطناب بپیراییم و با شرح و توضیح استادانِ مصحح هر یک، در اختیار همگان قرار دهیم؛ آن هم از میان کتاب‌هایی که وجه غالب در آن‌ها، حکایت و داستان است.

برای این منظور، از قرن ۵ به بعد کتاب‌هایی برگزیده‌ایم. وجه اشتراک در همه این آثار، این است که هریک سرشار از «حکایت»‌هایی است با محتوایی گوناگون و اغلب موضوع آن حکایت‌ها، برانگیختن دانش‌اندوزی و خردورزی و حکمت عملی (اخلاق) و یارویدادهایی است که در زندگی گذشتگان ما روی داده است.

چون طبایع انسانی، شیفته حکایت است، نه پند و وعظ و شعار، در این گزینش‌ها، توجه بیشتر به اصل هر موضوع از طریق حکایت و دوری از شعارها و اضافات خواهد بود. به قول سنایی:

سخن در صورت و معنی، توان گفتن بسی، لیکن
چو بی‌پایان بود، آن به، که کم کوشی و کم گویی

روزگار و زمانه ما، روزگار و زمانه عسرت است، فرصت‌ها کم و فراغ و آسودگی دیرباب. مگر جذبه «حکایت و داستان» مردم را به کتاب خواندن بکشانند.

باری این مجموعه برای کسانی منتشر می‌شود که به فرهنگ و ادب ایران علاقه‌مندند و می‌خواهند برگزیده‌ای از بهترین شاهکارهای ادبی ایران را همراه با شرح لغات در اختیار داشته باشند.

هریک از این به گزین ها را به ترتیب سیر سنوی آن ها و به عنوان متنی استوار و برجسته از میراث فرهنگی کشور، به گونه مذکور در زیر برگزیده ام:

۱. متن کتاب، تصحیح شده استادی توانمند است.

۲. متن منتخب از اطناب و حتی گاهی از مترادفات پیراسته شده است.

۳. از آیات و روایات و ضرب المثل ها و اشعار عربی (و حتی اشعار فارسی) فقط آن هایی برگزیده شده که در متن، خوش نشسته و برای اظهار فضل، به متن تحمیل نشده باشد.

۴. ترجمه آیات در همه این کتاب ها از چاپ پنجم ترجمه قرآن کریم صاحب این قلم است.

۵. اگر درج مطلب جدیدی لازم دیده شود، با نام صاحب این قلم مشخص شده است.

۶. تتمه حکایات نیمه کاره (حکایت در حکایت ها) را - که در برخی از آثار نظم و نثر ما متداول است - در هر حکایت، همان جایی که هریک آغاز شده است، به پایان برده ام.

۷. مرجع گزینش ما، نسخه ای است به اهتمام و تصحیح و تعلیقات عالمانه روانشاد استاد دکتر غلامحسین یوسفی.

درباره شعر و نثر سعدی، به پی نگاشت انتهای کتاب رجوع شود.

و باقی بقایان
سید علی موسوی گرمارودی